

VÝCHODISKA BEZPEČNOSTNÍHO VÝZKUMU ČR

Jarmil Valášek, Petr Linhart

MV-GR HZS ČR, Institut ochrany obyvatelstva Lázně Bohdaneč

Abstrakt: *Security situation has been changing in the world and in the territory as well, therefore it is necessary to create systematically new culture of safety which regards topical knowledge and experience. Capital assets into security research are necessary to rate as basic input for the increase of the safety preparedness level of the Czech Republic. For these purposes it is desirable to develop security research that is able to produce ideas and technologies which will enable to sustain and renew the Czech Republic safety in changing conditions.*

Key words: security research, safety preparedness, security projects

1 Úvod

Základní funkcí státu je zajistit trvalý rozvoj lidské společnosti, což není možné bez zajištění bezpečného prostoru, ve kterém žije lidská společnost. Proto současným nejvyšším cílem významných mezinárodních organizací (např. OSN, OECD, EU), vlád a veřejné správy (správní úřady, regionální a místní úřady) je vytvořit bezpečný prostor pro 21. století. Cílem vrcholového řízení bezpečnosti v případě přírodních a technologických rizik i hrozeb teroristických útoků je zabezpečit racionální chování jednotlivců i skupin lidí za krizových situací.

2 Bezpečnostní výzkum v současném pojetí bezpečnosti ČR

Struktura Bezpečnostního systému ČR do značné míry souvisí s charakterem možného ohrožení bezpečnosti ČR. V souladu s přijatou Bezpečnostní strategií ČR je životním zájmem našeho státu zajištění existence ČR, její suverenity, územní celistvosti a politické nezávislosti, obrana demokracie a právního státu a ochrana základních lidských práv a svobod obyvatel. Ochrana životních zájmů státu a jeho občanů je základní povinností vlády ČR. Pro jejich zajištění, ochranu a obranu je ČR připravena využít všech možných přístupů a použít všechny dostupné prostředky. Hrozby a jejich důsledky, kterým by mohla Česká republika potencionálně čelit, jejich případná likvidace, ale především předcházení jim, klade stále větší nároky na ochranu zdraví a života lidí a jejich životních podmínek. Pro stanovení základních strategických směrů výzkumu a vývoje snižujícího dopady možných krizových situací je nutné pojmenovat předpokládané hrozby a to tak, aby jim bylo možné čelit na základě principu ex ante (očekávané, zamýšlené).

V České republice přetrvává pojetí bezpečnosti z minulosti, kdy se bezpečnost a její otázky spojovaly jen s ochranou integrity státního zřízení a s veřejným pořádkem, a tudíž náležely jen do kompetence policie a armády. Otázkám bezpečnosti v komplexním pojetí se věnovala pouze značně omezená pozornost. Pro zajištění udržitelného rozvoje je tak nutné, aby se Česká republika připojila k aktivitám EU, tj. aby modernizovala pojetí bezpečnosti dle současného chápání a zacílila výzkum příslušným směrem. Pro její udržitelný rozvoj je nutné, aby veřejná správa, právnické osoby a podnikající fyzické osoby znaly pojetí komplexní bezpečnosti, při rozhodování vycházely z odborných principů řízení bezpečnosti a reaktivní přístupy nahradily pro-aktivními. Do praxe je třeba zavést plány kontinuity, a to alespoň pro položky kritické infrastruktury. Vyspělé země vyvíjejí snahu dobře se připravit a tím také odpovídajícím způsobem reagovat na možné krizové situace od tradičních hospodářsko-ekonomických krizí přes zhroucení informačních systémů až po živelní pohromy, provozní

havárie, epidemie, vnitrostátní společenské a sociální krize, terorismus a mezinárodní ozbrojený konflikt. Tato nebezpečí, jejich případná likvidace, ale především předcházení jim, vyvolává nezbytnost specifické vědecko-výzkumné podpory, vyvolává nezbytnost koordinovaného „bezpečnostního výzkumu“ jako nedílné součásti bezpečnostního systému ČR. Klade stále větší nároky na přípravu a vzdělávání zainteresovaných pracovníků veřejné správy i podnikatelských subjektů, na zvyšování úrovně problémově orientovaných komunikačních a informačních systémů a řešení specifických problémů komunikace s obyvatelstvem jako nedílné součásti připravenosti ČR na krizové situace.

Cíl dalšího směřování aktivit v předmětné oblasti je proto nutno zaměřit na rozpracování problematiky Bezpečnostního výzkumu jako systémového integrovaného řešení specifické vědecko-výzkumné podpory, navazujících specifických aspektů procesu vzdělávání, informačních a dalších činností v rámci bezpečnostního systému ČR na straně jedné a jako relativně samostatné oblasti vědy a výzkumu České republiky na straně druhé.

Aby vklad České republiky pro bezpečnost demokratických států byl úměrný očekávání, musí bezpečnostní výzkum přinášet nové poznatky a technologie, které budou především zvyšovat úroveň specifických schopností České republiky a přitom přihlížet k potřebám národního hospodářství a životního prostředí. Investice do bezpečnostního výzkumu je nezbytné považovat za základní vklad pro zvyšování úrovně bezpečnostní připravenosti České republiky. Pro tyto účely je žádoucí dlouhodobě rozvíjet bezpečnostní výzkum tak, aby byl schopen produkovat myšlenky a technologie, které umožní udržovat a obnovovat bezpečnost České republiky v měnících se podmínkách. Produkovat analýzy potřeb a příležitostí, produkovat koncepce a prokazovat jejich uskutečnitelnost, navrhovat a definovat nové bezpečnostní schopnosti a zabezpečovat transfer vyspělých technologií do získání nových bezpečnostních schopností. Ovlivňovat poradenství, podporovat systémy a technologie zavedené do systému bezpečnosti, podporovat rozhodovací procesy (např. zapojením metod modelování, simulace a dalších matematických metod), být základním činitelem udržování poznatkové a technologické základny a zajišťování technologické inovace. Realizovat bezpečnostní výzkum na vysokém stupni efektivnosti, stanovit a prosadit priority na základě moderních progresivních trendů rozvoje, vědy, výzkumů a informatiky ve světě. Dosáhnout flexibility v bezpečnostním výzkumu, schopnosti sledovat nové výzkumné trendy a programy, rychle se na ně orientovat, pokud se ukáží perspektivní.

3 Východiska podpory bezpečnostního výzkumu v podmínkách ČR

3.1 Dlouhodobé základní směry výzkumu

Dlouhodobé základní směry výzkumu (dále jen "DZSV") jsou chápány jako základní vstupy pro vypracování návrhu Národní politiky výzkumu a vývoje. Cílem DZSV je definovat priority perspektivních výzkumných směrů z hlediska přínosů, které jsou pro ekonomiku a její konkurenceschopnost a pro udržitelný rozvoj společnosti nejdůležitější. Jedná se o první pokus v českém výzkumu a vývoji navrhnout vládě témata, která mohou sehrát dominantní roli. Zároveň je tímto posilována snaha o koncentraci finančních, personálních a jiných zdrojů na řešení omezeného počtu nejvýznamnějších priorit.

Příprava DZSV vyplývá ze zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje). Dne 1. června 2005 schválila vláda usnesením č. 661 sedm tematických DZSV:

1. Udržitelný rozvoj,
2. Molekulární biologie,
3. Energetické zdroje,
4. Materiálový výzkum,
5. Konkurenceschopné strojírenství,

6. Informační společnost a
7. Bezpečnostní výzkum [1].

Usnesením č. 1192 ze dne 18.10.2006 Vláda ČR schválila aktualizované Dlouhodobé základní směry výzkumu, ve kterých je kromě výše uvedených sedmi tématických směrů výzkumu uveden DZSV pro oblast Společenskovedního výzkumu [2].

3.2 Bezpečnostní výzkum a jeho koordinace

V rámci nutnosti aktivace bezpečnostního prostředí v oblasti výzkumu a vývoje byla zřízena (podle čl. 5, odst. 1 Statutu VCNP na základě usnesení VCNP č. 224 ze dne 21. června 2005) Odborná pracovní skupina VCNP pro koordinaci bezpečnostního výzkumu (dále jen Odborná pracovní skupina) jejíž činnost zajišťuje MV-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky. Posláním Odborné pracovní skupiny je koordinace problematiky bezpečnostního výzkumu s cílem realizovat bezpečnostní výzkum na vysokém stupni efektivnosti, stanovování a prosazování priorit řešení problémů, odstraňování možných duplicit, vytváření širokospektrálních výzkumných týmů, řešení financování výzkumných projektů a záměrů, dosažení flexibility akcentující schopnosti sledovat a adaptovat se na nové výzkumné trendy a programy, poskytovat odbornou podporu Radě pro výzkum a vývoj ČR. Odborná pracovní skupina je složena ze zástupců ústředních orgánů státní správy a odborníků z vědeckých a vzdělávacích institucí ČR. Úloha koordinace bezpečnostního výzkumu České republiky zahrnuje následující činnosti:

- a) V souladu s aktivitami EU a dalších zemí zajistit v České republice výzkum bezpečnosti v pojetí, které je běžné ve světě.
- b) Stanovit prioritní cíle výzkumu.
- c) Podporovat a usměrňovat cílený výzkum a organizace, které jsou schopné provádět výzkum na současné úrovni znalostí a dodávat výsledky, které lze implementovat v praxi.
- d) Optimalizovat institucionální financování podpory předmětného výzkumu a vývoje zahrnující zajištění financování výzkumných záměrů týkajících se bezpečnostního výzkumu.
- e) Optimalizovat účelové financování podpory předmětného výzkumu a vývoje.

Pro jednání Odborné pracovní skupiny a z výstupů její vlastní činnosti byly zpracovány následující analytické a koncepční materiály:

- Místo a úloha Bezpečnostního výzkumu ČR v rámci Bezpečnostního systému ČR
- Bezpečnostní výzkum v rámci výzkumu a vývoje EU
- Seznam výzkumných subjektů s předpokladem k řešení problematiky dílčích oblastí bezpečnostního výzkumu
- Analýza současného stavu zapojení subjektů v ČR do bezpečnostního výzkumu
- Základní strategické cíle a priority výzkumně-vývojové podpory procesů Civilního nouzového plánování
- Základní strategické cíle a priority výzkumně-vývojové podpory procesů v oblasti obrany (vnější bezpečnosti) státu
- Základní strategické cíle a priority výzkumně-vývojové podpory procesů v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku
- Základní strategické cíle a priority výzkumně-vývojové podpory procesů v oblasti ochrany stability hospodářské a finanční soustavy státu
- Návrh Koncepce bezpečnostního výzkumu ČR na léta 2006 – 2013
- Návrh novelizovaného Dlouhodobého záměru výzkumného směru, priorit č. 7 - Bezpečnostní výzkum

Uvedené dokumenty jsou využívány zejména v činnosti:

- Rady pro výzkum a vývoj ČR při přípravě střednědobého výhledu výdajů státního rozpočtu na výzkum a vývoj, aktualizaci dlouhodobých základních směrů výzkumu aj;
- MŠMT při přípravě a aktualizaci Národní politiky výzkumu a vývoje, návrhu Národního programu výzkumu aj.;
- odpovídajících resortních ministerstev a dalších ústředních orgánů státní správy (poskytovatelů finančních prostředků na výzkum a vývoj) při přípravě programů výzkumu a vývoje;
- výzkumných institucí a organizací při přípravě jejich koncepcí, plánů a zaměření výzkumu [3].

3.3 Hlavní směry rozvoje bezpečnostního výzkumu

Hlavní směry rozvoje bezpečnostního výzkumu v podmínkách České republiky lze charakterizovat následovně:

- a) vytvoření uceleného systému bezpečnostního výzkumu ČR jako součásti mezinárodního a národního prostředí s přednostní výzkumnou, vývojovou a informační podporou strategického rozvoje rezortů s rozhodujícím významem pro obranu a bezpečnost státu a jeho obyvatel,
- b) formulování komplexních programů bezpečnostního výzkumu s preferencí podpory rozvoje sil a prostředků; poznatkové, technické a technologické základny a rozvoje schopností lidského potenciálu s cílem dosažení takové poznatkové, personální, technické a technologické úrovně, která umožní České republice získat, osvojovat si, udržovat a rozvíjet specifické schopnosti potřebné pro zajištění obrany a bezpečnosti státu a jeho obyvatel na požadované úrovni v měnících se podmínkách s efektivním využíváním dostupných zdrojů,
- c) efektivní koordinací širokospektrální problematiky bezpečnostního výzkumu racionalizovat investice do vědy, techniky, technologie a lidského potenciálu zajišťujících obranu a bezpečnost státu a jeho obyvatel,
- d) důsledné využívání již vytvořených a s rozvojem potřebné informační infrastruktury celosvětově dostupných poznatků,
- e) využívání mezinárodní spolupráce a výměny vědeckých a technických informací jak na úrovni EU a NATO, tak na úrovni jednotlivých států,
- f) systém bezpečnostního výzkumu ČR rozvíjet s ohledem na euroatlantické bezpečnostní prostředí s komplexním přístupem k rozvoji vědy, techniky a technologií a realizovat jej jako systém zdrojově nenáročný, omezující samostatné výzkumné instituce zainteresovaných rezortů na rozsah nezbytných jinde neřešených výzkumných problémů obrany a bezpečnosti státu a jeho obyvatel a využívající širokého výzkumného potenciálu státních i nestátních organizací v České republice.

Uvedené dlouhodobé cíle bezpečnostního výzkumu ČR a dobré předpoklady jejich realizace v podmínkách ČR jsou rovněž odpovědí na neustále se zvyšující konkurenční tlaky v globalizujícím se světě charakterizované zejména růstem rychlosti získávání nových poznatků výzkumu a vývoje, koncentrací sil a prostředků a orientací na mezinárodní spolupráci. Měřítkem úspěšnosti je uplatnění těchto poznatků na mezinárodním trhu výrobků, technologií a služeb. Žádná evropská země nemůže proto provádět výzkum a vývoj v jakékoliv oblasti (oblast bezpečnostního výzkumu nevyjímaje) v jeho plně šíři. Je zákonitě nutné volit priority a na ně soustředit zdroje finanční, personální a materiálně-technické. Tyto dlouhodobé cíle však nebudou dosaženy, jestliže nebude problematika bezpečnostního výzkumu řešena komplexně, to je tak, aby v co nejširším měřítku účinně a efektivně

podporovala bezpečnostní zájmy a cíle České republiky [4]. Zaměření bezpečnostního výzkumu je tak nutné směřovat do následujících oblastí:

- 1 - bezpečnost obyvatel
- 2 – bezpečnost infrastruktur a služeb
- 3 – ostražba a bezpečnost hranic
- 4 – obnova bezpečnosti v případě krizí
- 5 – integrace bezpečnostních systémů, propojení a spolupráce
- 6 – bezpečnost a společnost
- 7 – koordinace a strukturování bezpečnostního výzkumu

V konkrétní podobě tyto oblasti by měly zahrnovat projekty výzkumu a vývoje zaměřené na:

- Stálé i mobilní bezpečnostní systémy pro nepřetržité pozorování a vyhodnocování nebezpečí ve městech.
- Vývoj mobilních systémů pro bezpečnostní složky v akcích.
- Účinná detekce nebezpečných materiálů (trhaviny, drogy, zbraně, biologické látky).
- Monitorování a lokalizace výskytu nebezpečných chemikálií (výroba, prodej, užití..).
- Vodní zdroje v případě krizí (zdroje a dopad kontaminace, senzory, systémy).
- Vývoj strategických informačních systémů (analýza dat pro odhalení ohrožení).
- Bezpečnost kritických infrastruktur souvisejících a hromadnou dopravou – přípravná fáze demonstračního projektu – udržitelnost, interoperabilita a standardizace, detekce a sledování nebezpečných osob, analýza minulých událostí, integrovaný operační systém.
- Integrovaná ochrana vlakové dopravy, systém detekce věcí (zavazadel) bez doprovodu a následná identifikace vlastníka.
- Detekce a analýza abnormálního chování lidí a vozidel.
- Nepřetržité střežení omezeného prostoru.
- Inteligentní systém řízení ochrany hranic – přípravná fáze demonstračního projektu – informační a řídicí systém, detekce abnormálního chování lidí, dopravních prostředků (auta, lodě, letadla), systémy identifikace a ověřování lidí i předmětů, informační systémy pro slučování dat z různých zdrojů a návazné rozhodovací procesy, spolupráce národních a mezinárodních autorit, trénink a příprava plánu na vybudování komplexního systému.
- Ochrana volných hranic.
- Integrovanou ochranu hraničních přechodů, střežení hranic ze vzduchu (systém a analýza), střežení přímořských oblastí.
- Vývoj mobilních komunikačních služeb bezpečných i v případě incidentu.
- Komunikační systém a plán řízení pro všechny typy krizových situací a pro první nasazení záchranářů.
- Integrovaný systém pro lokalizaci a záchranu obětí.
- Obnovení základních systémů po krizi.
- Bezdrátovou komunikaci pro krizi evropského rozměru.
- Vývoj systému pro sdílení informací mezi regiony, národními autoritami a záchranáři.
- Osobní přístroje pro záchranáře (komunikace, identifikace, sensory, ...).
- Zařízení pro neutralizaci různých druhů teroristických útoků (chemie, biologie, radiace, výbuch).

- Zaměřeno na situaci při ohrožení a při incidentu, na porozumění faktorům ovlivňujícím pocity bezpečí a ohrožení.
- Porozumění chování lidí před, při a po krizové situaci a jejich reakce na stav ohrožení a bezpečnostní instrukce.
- Komunikační a mediální strategie řídicích orgánů před, při a po krizové situaci.
- Porozumění reakcím veřejnosti na zavádění bezpečnostních opatření a politik.
- Inventarizace zdrojů, systémů a mandátů národních a institucionálních v evropském měřítku.
- Výzkum budoucích ohrožení a jejich možných dopadů.
- Vývoj metodologie pro vyhodnocení bezpečnostních investic na předcházení možných katastrof a jejich vlivu na soukromí a sociální soudržnost.
- Ekonomické analýzy evropské bezpečnosti, selektivní indikátory, dopady opatření na ekonomiku, modely financování.
- Vztahy etiky a vnitřní a vnější bezpečnosti.

Literatura:

- [1] Vláda ČR. Dlouhodobé základní směry výzkumu. UV ČR 661/2005.
- [2] Vláda ČR. Dlouhodobé základní směry výzkumu. UV ČR 1192/2006.
- [3] VALÁŠEK, J. Bezpečnostní výzkum v ČR. Jednání odborné pracovní skupiny VCNP pro koordinaci bezpečnostního výzkumu dne 30. září 2005.
- [4] VALÁŠEK, J. Výzkum v EU. Jednání odborné pracovní skupiny VCNP pro koordinaci bezpečnostního výzkumu dne 31. ledna 2006.

Kontaktní adresa:

Ing. Jarmil Valášek, Ph.D.
 MV-GŘ HZS ČR, Institut ochrany obyvatelstva,
 Na Lužci, Lázně Bohdaneč, 533 41
jarmil.valasek@ioolb.izscr.cz
 tel. č.: 950580300

doc. RNDr. Petr Linhart, CSc.
 MV-GŘ HZS ČR, Institut ochrany obyvatelstva,
 Na Lužci, Lázně Bohdaneč, 533 41
petr.linhart@ioolb.izscr.cz
 tel.č.: 950580220